

ЮБИЛЕИ

ЧЛЕН-КОРЕСПОНДЕНТ ПРОФ. Д.Ф.Н. ИВАН ДОБРЕВ НА 80 ГОДИНИ

Иван Добрев е спечелил признанието на един от най-авторитетните палеослависти и българисти у нас и в чужбина. Той е сред талантливите ученици и последователи на К. Мирчев и Ив. Леков и на вече изявените млади учени М. Янакиев и П. Илчев. Неговото богато и разностранно научно дело се характеризира с широк тематичен обхват. Интересите му са насочени към старобългарските и среднобългарските книжовни паметници, корените на индоевропейския език, произхода на старобългарските азбуки, съвременните диалекти, славянския фолклор, старобългарския календар. Затова е трудно да бъдат обхванати и отразени в цялост приносите в научните му трудове.

Роден е в град Сливен на 18.08.1938 г. Завършва българска филология през 1961 г. в Софийския университет и през същата година постъпва на работа като асистент на видния български езиковед проф. К. Мирчев. В работата си общува професионално с изявени учени като Ив. Леков, М. Янакиев, П. Илчев. Специализира в Санкт Петербург (1967) и в Москва (1968). От 1978 г. е доцент, а от 1986 г. – професор в Софийския университет. През 1985 г. защитава докторска дисертация, а през 1994 г. е избран за член-кореспондент на БАН.

Филологическите му разработки впечатляват с комплексния си подход, със смели съпоставки, със задълбочените познания на автора в областта на библеистиката, фолклора, етнографията, историята, културната антропология. Той установява, че суфиксите *-ур* и *-ул*, които са сходни по семантика в славянските и балтийските езици, са свързани с демонична същност и са резултат от „живата словотворческа стихия в примитивните условия на славянското и балтийското село“. Оригинална и добре мотивирана е студията му, посветена на произхода и значението на старобългарския перфект, който свързва семантично с епическия дял на обредното заклинание и доказва, че разликата му с аориста е модална, а не темпорална. Със завидна широта се отличава и студията, посветена на старобългарските неопределителни местоимения, въз основа на материал от славянските диалекти и индоевропейски паралели. В редица случаи Ив. Добрев разглежда добре познат и изучен текст, като изненадва с интересно, неочаквано, но добре аргументирано мнение. Така в Македонския кирилски лист според него не е поместено произведение на Константин-Кирил, а слово срещу противниците на славянската писменост, писано в началото на X в. в Преслав. Необикновена и нетрадиционна е книгата му за българския език, адресирана към широк кръг читатели. В нея се проследява историята на езика ни през годините от праславянския до днес, като говорна про-

ява и като книжовна норма, през всички стилове и закони, тенденции, кодификации.

Ив. Добрев проявява особен интерес към глаголицата и посвещава редица публикации на тази тема. Той обобщава изследванията си за глаголицата в отделна книга, в която прилага синхронен и диахронен подход към старата българска азбука от различна гледна точка. Тази книга е отражение на енциклопедизма и синтеза между различни науки, което характеризира методологията на автора. В нея са използвани знания по лингвистика, геометрия, митология, теология, археология и други науки, за да се получи едно нетрадиционно изследване, което не е просто описание на глаголицата, а нейното осмисляне като универсална космическа същност, като вселенска картина на „заветните изконни форми на цялото човечество“. Авторът смята, че в най-старата глаголица назалният призвук се е означавал с отделна буква и подкрепя тази своя теза с материал от солунския диалект. Интересни и важни са схващанията му за включването на буква Т в тържествения стил на глаголическото писмо. Открива връзка между графика и произношение при глаголическите букви *ѿ* и *ѿ*.

Ив. Добрев проявява траен интерес към славянския превод на Библията. По време на специализацията си в Русия разчита и по-късно издава глаголическия евангелски текст на Боянския палимпсест от XI в. (26 стр.), придружен от богат критически апарат, със съпоставки по старобългарските евангелия, с палеографско и езиково описание и показалец на словоформите. Пише редица статии за историята на старобългарския евангелски текст, както и за отделни преписи. Ив. Добрев е част от авторския колектив, който издава Ватиканското евангелие – най-стария известен кирилски евангелски текст от X в., съхранен в гръцки палимпсестен ръкопис от Ватиканската библиотека (Vat. Gr. 2502). Издава и откритата от него палимпсестна част от Зографското евангелие. Към това издание ученият публикува своя теория за кинематиката на глаголическите знаци, с която отхвърля хипотезата на Тейлър–Ягич–Лескин за прототипа на глаголицата във византийския минускул. Според него глаголическият знак е комбинация от множество чертици; авторът не приема приетото дотогава мнение за непрекъснатата кинематика на глаголическите начертания, а връзката с този византийски шрифт се отнася само за планиметричната проекция на буквените знаци. Заедно с Т. Славова ученият изработва проект за критическо издание на старобългарското тетраевангелие. Изказва предположението, че съществува втора редакция на Евангелието и Апостола като част от редактирането на богослужебните книги в Преслав.

Ив. Добрев проявява жив интерес към проблемите на българската историческа и диалектна лексикология, към историята на отделните думи. Разработки на тази тема той публикува в книгата си „Старинни народни думи“ (1987 г.) и в поредица статии. В тях той се проявява като отличен познавач на лексиката на старобългарските и среднобългарските ръкописи, както и на диалектите. Интерпретациите на отделните думи са оригинални, необикновени и смели. Авторът определя речника на българския език като „прозорец към душата на българина“ и „ключ към тайните на нашата древност“. Ив. Добрев добре познава и средновековната българска епиграфика. Пише критична рецензия за книгата на Ф. Малингудис, посветена на тази тема, в която посочва редица неточности и пропуски при разчитането, тълкуването и класифицирането на отделни надписи. Анализира българо-румънския надпис върху Го-

лемия каменен кръст от Северна Добруджа. Посвещава книга на откритите в последно време два надписа, свързани с цар Самуил, автентичността на които се оспорва от някои учени. Според Ив. Добрев Воденският надпис е от края на XII в. и е извор за историята на България, а надписът от с. Скрът преразглежда обстоятелствата около смъртта на царя. Плод на неговия интерес към археологията е статията му за Трапезица.

Интердисциплинарният подход към езиковите факти характеризира двете книги на Ив. Добрев, излезли през 1982 г.: „Произход и значение на праславянското консонантно и дифтонгично склонение“ (това е и неговата докторска дисертация) и „Старобългарска граматика. Теория на основите“, с които авторът въвежда в българската наука някои от най-новите теории в съвременното езикознание. В първата се изследват имената от консонантното склонение в цялостния контекст на древната европейска култура чрез комплексен лингвистичен, етнолингвистичен и културологичен анализ. Старите -s- основи той свързва с идеологията на шаманството, а старите -г- основи – с прастарата категория *органична принадлежност*. Особено внимание е отделено на имената от -и- склонение, които Добрев извежда от праславянските космогонични представи, познати от старинните славянски коледни песни, разглеждани като част от индоевропейската митология. Трудът предизвиква интереса и одобрението на научната общност и е оценен като важен принос в старобългаристиката и индоевропеистиката, културната антропология, фолклористиката, етнологията и етнографията, както и в сравнителната славянска историческа морфология. Ученият проявява траен интерес към славянския фолклор, засвидетелстван в неговите изследвания върху кукерските игри, белодрешковците и белия цвят, характерен за западните българи, както и върху присъствието на персонажи от праславянската и балканската митология в българското народно творчество.

Втората книга е определена като своеобразна историческа морфология на старобългарския език. В нея Ив. Добрев представя своите виждания за произхода, употребата и значението на определени праславянски именни и глаголни основи, наставки и окончания, доказва общия произход и тъждеството на праславянските корени и основи, които с времето са се разделили. С помощта на ларингалния модел на праславянския и индоевропейския вокализъм той обяснява произхода на старобългарските морфеми, като едновременно с това търси следи от стария доиндоевропейски активен строеж на езика. Тази книга на Ив. Добрев също предизвиква международен научен интерес, доказателство за което е изданието на японски език, осъществено през 1992 г. от Университетското издателство в Осака.

Сред научните му интереси са и исторически проблеми, които обхващат голям период – от прабългарите до Второто българско царство. Свои становища по спорни въпроси на българската история и култура от времето на Първото българско царство, най-вече от епохата на цар Петър, проф. Добрев излага в книгата си „Прозрения в българската старина“ (2007). Етюдите в нея се отличават с дълбочина и внимателно отношение към историческите свидетелства, познаване и уважение към вече съществуващите мнения, с мотивирани, новаторски, понякога твърде смели хипотези. Проявява изследователски интерес и към отделни личности от Българското средновековие. Посвещава книга на св. Иван Рилски, в която прави новаторски анализ на живота, времето и

култа към светеца, като разглежда съществуващите в науката мнения и хипотези. Проучва от нова перспектива източниците за светеца – химнографски, агиографски, фолклорни легенди, топоними – и установява, че най-надеждните източници за свети Иван Рилски са написани от Георги Скилица, византийски управител на Средец по времето на император Мануил I Комнин (1143–1180). Ив. Добрев работи и по проблеми, свързани с биографията и творчеството на Климент Охридски. Ученият изразява добре аргументирано мнение и по многобройните въпросителни около възникването на славянската книжнина във Велика Моравия, идването на Кирило-Методиевите ученици в България и по-нататъшната им дейност, както и по хипотезата за прабългарския произход на светите братя. Ив. Добрев проявява интерес към старобългарския календар и влиянието, което оказват върху него прабългарският и византийските календари; характеризира моравско-панонското летоброене, създадено от Константин-Кирил Философ, и неговото използване в славянските страни.

Към неговата богата научна дейност се добавя и работата му като университетски преподавател с около 40 години стаж, през които неуморно обучава поколения студенти, а също специализанти и докторанти. Чете курсове и спецкурсове – „Старобългарски език“, „История на българския език“, „Етногенезис на славяни и прабългари“, в Софийския университет „Св. Климент Охридски“, Великотърновския университет „Св. св. Кирил и Методий“, Югозападния университет „Неофит Рилски“, Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“, Славянския университет. Редактира учебни помагала за студенти – „Помагало по българска историческа лексикология“ (1986) и „Христоматия по историческа граматика на българския език“ (1987). Участва в авторския колектив, подготвил учебник по старобългарски език в три части за Националната гимназия за древни езици и култури. Проф. Ив. Добрев е изключително доброжелателен, отзивчив и щедро споделя с младите си колеги своите научни идеи и виждания. Във всеки един от тези университетски центрове ученият е ставал притегателен център за студенти, дипломанти, докторанти, на които е помагал и които е обогатил със своите напътствия.

През 1995 г. Ив. Добрев основава издателство „Институт Лингва“, специализирано в областта на старите славянски езици и литератури, славянската културология и етнология. Издадените книги са обединени в три серии: Библиотека „Слово и символ“, Библиотека „Св. Наум“, „Дисертации“, като ученият активно участва в подготовката като съставител, преводач, редактор, автор на бележки и допълнения.

Свидетелство за високата оценка на обществото и на научните среди за цялостната дейност на Ив. Добрев са неговите научни титли и звания – професор, доктор на филологическите науки, член-кореспондент на Българската академия на науките, удостоен е с почетното звание Доктор хонорис кауза на ЮЗУ „Неофит Рилски“ (2012), член на Славянската библейска комисия при Международния комитет на славистите, ръководител на Катедрата по кирилometодиевистика и на Лабораторията по история на българския език при Факултета по славянски филологии към СУ „Св. Климент Охридски“, директор на Научния център „Преславска книжовна школа“ към Шуменския университет „Епископ Константин Преславски“, член на редколегията на списанията „Старобългарска литература“ и „Балканистичен форум“.

Иван Добрев е завоювал безспорен международен авторитет и днес се нарежда сред утвърдените специалисти в областта на палеославистиката и бъл-

гаристиката. Той е учен с огромна ерудиция и многостранни интереси, нестихваща енергия и пословично трудолюбие. Неговите трудове се отличават с придържане към научните факти и увлекателност на изложението. Редица специалисти от различни поколения, които се смятат за негови ученици и които днес са хабилитирани университетски преподаватели у нас и в чужбина, продължават неговия път.

Да пожелаем на член-кореспондент проф. Иван Добрев здраве и още много плодородни години в научното му творчество!

На многога лѣта, учителю!

Ивона Карачорова

✉ *Доц. д-р Ивона Карачорова*
Секция за история на българския език
Институт за български език „Проф. Л. Андрейчин“ при БАН
бул. „Шипченски проход“ 52, бл. 17, 1113 София, България
karachorova@abv.bg

Публикувано: 30 септември 2018